

А. Г. Великий, ЧСВВ

Королівська коронація Данила Галицького
(1253—1953)

Року 1240, Київ, столицю сьгоднішньої України, завоювавши і спустошивши, військо прямує у Європу татар мало перед собою відкритий шлях. Польща та Угорщина перебували в смертельній небезпеці. Західна Європа, міжособними змаганнями розколота, не мала змоги надати народам, які благали, ніякої допомоги. І через це князі польські, сілезькі й германські біля містечка Лігниця¹ безуспішно намагалися власними силами протистояти навалі татар й остаточно переможені змушені були відступити. Зрештою, здолавши народи і спустошивши міста, Бату², коли отримав звістку про смерть великого хана Угедея, відійшов до прикордонних з Європою країв, залишаючи в східній Європі і жорсткий порядок терору та спустошення, і князів сусідів довкола, щоб покору собі замінити сплатою данини. Мабуть тільки один князь, надзвичайно великої доблесті й авторитету, саме Данило Галицький, якому майже вся нинішня Україна підкорялася, ступив на інший шлях, спрямувавши свої очі в бік Заходу.

Відправивши посланця Петра³, архієпископа, на Перший Ліонський Вселенський собор⁴ (1245), повідомляв про небезпеку з боку татар й необхідність оборони всього християнства. Ліонський собор «розпитування про татар» провів для того, щоб вислухати «руського архієпископа на ймення Петро... через перекладача», який «будучи особисто запрошеним, із владикою папою⁵ та іншими прелатами взяв участь у богослужінні, але був він одітий в священне облачення не за тим звичаєм⁶...»⁷, а потім його розпитували і він довго розповідав «про діяння татар» (там само). Про наміри татар він між іншим відповів так: «це вони прагнуть весь світ собі підкорити... отож вірять, що матимуть ще жорстке зіткнення з римлянами та іншими латинниками, та вони не впевнені: переможуть вони чи будуть переможеними...» (там само).

Вислухавши те та інше, Собор обговорив заходи проти татарської небезпеки і пропонував хрест тим, хто долучиться до вселенського християнства, залишаючи осторонь будь-які мирні спроби (посольство Джованні Пляно де Карпіні, 1245—1247). Споряджаючи це посольство,

¹ Тепер — Легниця.

² Батий, Бату-хан, Саїн-хан.

³ Петро Акеревич — руський архієпископ. У 1242—1246 роках — київський митрополит. Втім, існує кілька версій того, ким був Петро, згадуваний у джерелах про Ліонський Собор.

⁴ Визнається лише Католицькою Церквою.

⁵ Усталеного відповідника українською середньовічного неофіційного титулу *dominus papa* не існує. Можливо, точнішим відповідником був би вираз «господь папа», але він нівелює більшу частину значень *dominus*. Дехто робить сумнівні спроби передати поняття *dominus* грецизмом *кир* чи *киріос*.

⁶ Сам Великий А. Г. тлумачив цю фразу так: «...але зодягнений в ризи відмінні від тих, в яких служили в богослужіннях інші».

⁷ Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, t. XXVII, Berolini 1885, p. 447. --- Прим. А. Г. Великого.

Інокентій IV прагнув об'єднати в одне християнських людей, тим же, які у князя Данила і його Королівстві, виявив особливу увагу, — до нього і людей, а також духовенства написав, через архієпископа Пруссії та Естонії передавши, заохочувальні листи (3 травня 1246 року)⁸. У цих посланнях Понтифік прийняв Данила і його Королівство під особливу протекцію з боку Апостольської столиці й Престолу святого Петра, доручивши посольську місію в Україну архієпископу Пруссії, щоб той там пояснював і розтлумачував волю Понтифіка.

«Отож до твоїх виявів покірности прихильні особу твою і згадане Королівство під святого⁹ Петра і наше заступництво приймаємо, і заступництво цим листом утверджуємо...»¹⁰. Слова Інокентія, як видається, були добре сприйняті в Україні, бо вже дня 12 вересня 1247 [року], уклавши церковну унію¹¹ і залишивши недоторканим грецький обряд (27 серпня 1247 [року]), королівство Данила і його брата Василька під протекцією св. Петра було безперечно прийняте: «Тому, найлюб'язніші сини у Христі, прихильні вашими молитвами, особи ваші і державу¹², родини, володіння та інше все ваше майно — як рухоме, так і нерухоме... під святого Петра і нашу протекцією приймаємо і вас та ваших нащадків, що залишаєтесь у такій відданості Церкві, владою апостольською визнаємо і заступництво цим листом утверджуємо»¹³. Архієпископ Пруссії зобов'язаний був тих «ніби особливих і благоговійно відданих синів... до Римської Церкви» вводити і «по всіх усядах» оголошувати (там само).

Щоб усі сили об'єдналися для усунення татарської небезпеки, була спроба навіть поганську Литву включити в цю оборонну розстановку [сил]. Князь Міндовг разом з хрещенням ще царську корону від папи Інокентія IV отримав (1251—1252).

Тим часом Данило Галицький, поки християнські сили збиралися, гніву татарського до свого королівства прагнув уникнути, і через це царську корону, передану йому Римом, прийняти, улаштувавши публічне дійство, відмовлявся, виправдовуючи себе татарською небезпекою й недостатньою допомогою з боку Заходу, як оповідається в Літописі: «Ворог татарин зле живе з нами, то як можу прийняти вінець без твоєї [Інокентія]¹⁴ помочі?»^{15 16}. Але 1253 року татари почали Данила підозрювати і готувати свої війська до придушення заколоту.

⁸ 7. ~ ASV, Reg. Vat., vol. 21, fol. 275-6, nr. 476-482. Editiones diversae, cfr. ex. gr. A. J. TURGENEV, *Historica Russiae Monumenta...*, Peterburgi 1848, vol. I, p. 58 etc. — Прим. А. Г. Великого.

⁹ У тексті: *beati* — «блаженного».

¹⁰ ASV, Reg. Vat., vol. 21, fol. 276, nr. 480; TURGENEV, op. cit., I, p. 57. — Прим. А. Г. Великого.

¹¹ Зазвичай в історіографії згадана подія унії не зветься.

¹² У тексті — множина.

¹³ ASV, Reg. Vat., vol. 21, fol. 460v, nr. 187; TURGENEV, op. cit., I, p. 65. — Прим. А. Г. Великого.

¹⁴ Вставка-уточнення А. Г. Великого.

¹⁵ Halusko-Volynskij Litopys, ed. ucra nica T. Kostruba, p. II, pag. 46, Lviv 1936. 1 AS. — Прим. А. Г. Великого.

¹⁶ Цитата відновлена за вказаним виданням (Електр.ресурс (доступ) <http://litopys.org.ua/kostruba/gv106.htm>).

Коли Апостольську столицю поставили до відома про пересування татар, Інокентій народам Центральної та Східної Європи запропонував прийняти хрест, для усунування татарську небезпеку. 14 травня 1253 [року] Інокентій IV «Всім вірним у Христі, у Королівстві Богемії, Моравії, Сербії, Померанії, Польщі, Русі суцим» загальні послання видав, що «ви є тими, хто залишилися незахищеними перед їхніми попередніми набігами» (там само), і до них абата з Мезано¹⁷ відправив, щоб «слово про хрест»¹⁸ супроти татарської небезпеки оголошував привселюдно, і всім, хто, «бувши ним застереженими проти раніше згаданих татар, здійснили хресне знамення», давав відпущення гріхів, подібне до того, як «тим, хто йде у Святу Землю». (там само).

Понтифікову легацію король Данило спершу в Кракові знайшов, повертаючись з Богемії. Про цю першу зустріч Літопис тогочасний так говорить: «А тоді в Кракові були папські послы, що принесли (Данилові) від Папи королівську корону й достоїнство, й хотіли бачити князя Данила. А він переказав їм: “Не годиться мені бачитися з вами на чужій землі, землі, а пізніше”»^{19 20}. Повернувшись у своє королівство, склав подяки Богородиці за щасливе закінчення війни, аж тут прийшов Опізо, абат з Мезано, вінець королівський піднісши. Варто нам, як і Літописцю здавалося зручним, відновити всі обставини цієї справи від початку й до кінця за словами тогочасних Хронік.

«В тому ж часі прислав Папа шановних послів, що принесли вінець, скипетр і корону, себто королівську гідність, кажучи: “Сину! Прийми від Нас вінець королівства”. Бо вже давніше прислав був (Папа) до нього єпископа бернського й каменецького, кажучи йому: “Прийми вінець королівства”. Та він тоді не прийняв, кажучи: “Ворог татарин зле живе з нами, то як можу прийняти вінець без твоєї помочі?” Тоді прийшов Опіза, приніс вінець і обіцяв, що, мовляв, “матимеш поміч від Папи”. Як же він (Данило) таки не хтів, намовила його мати його, Болеслав, Семовит і лядські бояри, кажучи, щоби таки прийняв вінець, “а ми будемо тобі помагати проти поган”. Так він прийняв вінець від Бога, від церкви святих Апостолів і від престолу св. Петра, від отця свого Папи Никентія й від усіх своїх єпископів. Бо Никентій виклинав тих, що зневажали грецьку правовірну віру й хотів скликати собор у справі правовіря й зєдинення Церкви.

Данило ж прийняв від Бога вінець у городі Дорогичині, як ішов на війну зі сином Львом і зі Сомовитом, лядським князем; а брат його вернувся, бо мав

¹⁷ Абата з Мезано звали Опізо. Див. також наступний абзац.

¹⁸ Див. перше послання Павла до коринтян (1:18). У І. Огієнка — «слово про хреста», у П. Куліша та в І. Хоменка — «слово про хрест».

¹⁹ Halusko-Volynskij Litopys, II, p. 45. — *Прим. А. Г. Великого.*

²⁰ Цитата відновлена за вказаним виданням. Цитований уривок у ньому закінчується (три останні слова) на 46 сторінці.

рану на нозі, але післав із братом усе своє військо» (проти литвинів) (там само)²¹.

І ось нарешті після семи довгих років Данило запропоноване йому — вінець і гідність — отримав і своє певне і визначене місце в числі королів Європи посів. На жаль, татари, почувши про [цю] справу, почали Данила рішуче долати, щоб залишити його покірним собі і вимагали [від нього] розірвати договір із Заходом.

Але це розірвання, якого татари домоглися, має розглядатися швидше як таємне і реальне, ніж як легководійсненне і формальне, навіть якби папа Олександр IV докоряв Данилу несумлінністю у виконанні договорів. Не нам це судити: справедливо чи несправедливо. Лише одне хочемо зазначити: У самому цьому схваленні та осудженні факт коронації Данила є цілком доведеним.

Адже, щоб Данилові більше докоряти, Олександр перелічує у своїх листах усі привілеї²², надані йому Апостольською столицею. Між іншим він пише так: «Через що Церква, так само бажаючи тебе в своїй обітниці належною прихильністю підтримати і заслуженою милостю зігріти, персону твою до вершини королівської гідності піднесла, на підтвердження помазує Тебе миром для священного Помазання і покладає на твою голову королівський вінець...»²³.

Щодо цього тогочасного свідчення про корону Данила не може лишитися жодного сумніву, навіть якщо інші переконливі документи нам досі невідомі або ж із плином часу втрачені. Лакуну цю заповнює свідчення тогочасного Літопису, де ще час цієї події досить очевидний (1253).

Обговорюючи протягом семи століть, ми вважали, що буде корисним пригадувати цю подію. Наші часи дуже схожі на те XIII століття. Нині Європі і християнстві майже так само загрожують небезпеки. Має бути влаштована оборона християнської культури. Всі сили народів, відданих християнській свободі, повинні бути об'єднані. Серед цих народів спадок Данила зазнавав час від часу величезних ризиків і, звісно, вирішальної миті задля їх усунення варто [до нього] придивитися. Інокентій IV народ наш вважав рівним серед народів Європи, його наступники аж до нинішніх часів зробили цей слабкий акт актом нікчемним. Народ України аж до нинішніх часів цьому союзу — укладеному і після того не раз оновленого²⁴ — вірним залишився і вірність свою кров'ю

²¹ З тексту А. Г. Великого випливає посилкова атрибуція цитати. Цитата (і розбиття на абзаци) відновлена за тим же ГВЛ. — С. 46—47. Мова Літопису збережена.

²² А. Г. Великий називає їх бенефіціями (*benedicia*). Однак бенефіцій, як церковно-юридичний термін, з IX ст. означав право отримувати доходи від церковної посади, а згодом набув ширшого значення, включаючи в себе і поняття самої церковної посади, з якою пов'язане отримання доходів. У цивільному ж праві, як і в римському, бенефіцій — привілей, що забезпечував певним особам можливість уникнення небажаних юридичних наслідків.

²³ ASV, *Reg. Vat.*, vol. 24. — Прим. А. Г. Великого.

²⁴ Ex. gr. Unio ecclesiastica in Synodo Florentina an. 1439, sub Metropolita Kioviensi Isidoro; Unio Berestensis an. 1595-96, quae ad hodierna usque tempora perduravit; Unio Eparchiae Munkacsensis an. 1646-48, Peremyliensis 1692, Leopoliensis 1700, Luceoriensis 1702. — Прим. А. Г. Великого. [Напр., Унія церковна на Флорентійському соборі 1439 року, за митрополита київського Ісидора; Берестейська унія 1595—1996 років,

мучеників за справу християнську і католицьку ствердив і стверджує, особливо доклавши розум, бо у нього «чимало вірних у Христі, які в крайній потребі і з високою любов'ю на Рим покладаються...»²⁵.

яка аж до нинішніх часів протривала; Унія Мукачівської єпархії (Ужгородська унія. — *Р.Щ.*) 1646—1468 років, Перемиської [єпархії] 1692 (точніше — 1691. — *Р.Щ.*) року, Львівської [єпархії] 1700 року, Луцької [єпархії] 1702 року]

²⁵ *Litterae Encyclicae PP. Pii XII «Orientales Ecclesias», de data 15.XII.1952.* — *Прим. А. Г. Великого.* [Енцикліка (в оригіналі — *Epistula Encyclica.* — *Р.Щ.*) папи Пія XII «...східні Церкви...», датована 15.XII.1952].